

УДК 007:8

Ольга Мітчук**СЛОВОВЖИВАННЯ В ПРЯМОЕФІРНОМУ
МОВЛЕННІ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ
(НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНЩИНИ)**

Йдеться про найбільш помітні тенденції, пов'язані зі слововживанням під час мовлення телевізійних журналістів у прямому ефірі на регіональних українських телеканалах. Проаналізовано як позитивні тенденції в практиці слововживання, так і найбільш типові хиби в мовленні журналістів, які ведуть інформаційні, спортивні та інші телепередачі.

Ключові слова: аудиторія, коннотація, помилки, розуміння, словотворення.

Раскрываются тенденции словоупотребления во время вещания тележурналистов в прямом эфире на региональных украинских телеканалах. Проанализированы как положительные тенденции в практике словоупотребления, так и наиболее типичные ошибки в журналистской практике информационных, спортивных та других видов телепрограмм.

Ключевые слова: аудитория, коннотация, ошибки, понимание, словоупотребление.

It is about the most significant trends related to usage during the broadcast television journalists live on regional Ukrainian TV channels. Analyzed as positive trends in the practice of usage, and the most common flaws in broadcasting journalists are informational, sports and TV shows.

Key words: audience, connotation, errors, understanding, word formation.

Практиці слововживання в сучасних українських ЗМІ було присвячено немало наукових статей, які торкалися здебільшого особливостей журналістського тексту та його гносеологічної функції. Зокрема, професор О. В. Александров твердить, що будь-яке призначення будь-якого журналістського тексту «полягає у тому чи іншому впливі на маси» [1, 326]. Вчений вважає, що публіцистика «не тільки формує громадську думку, а є, одночасно, і формою існування цієї самої думки» [1, 327].

З огляду на такі припущення, нам видається вкрай цікавим проаналізувати специфіку взаємозв'язків між явищами словотворення і

слововживання у візуальних журналістських текстах — тобто, таких, що є виголошеними, зупинившись на тих із них, що лунають у прямому ефірі. Зробимо ми це на прикладі регіональних телеканалів Рівненщини.

Досліджуючи регіональний аспект ефірного слововживання, спостерігається чітка тенденція до стирання відмінностей у вживанні суспільно-політичної лексики на каналах різного політичного спрямування. Остатнім часом виникла й нова тенденція у слововживанні в регіональних медіа, що і є *актуальністю* нашої наукової розвідки. До переліку лінгвістичного аналізу потрапили рівненське обласне телерадіомовлення (ОДТРК), комунальний телеканал «Сфера ТВ» (С ТВ) та приватне телебачення «Рівне 1» (Р 1), саме ці вищезазначені ЗМІ є *об'єктом нашого дослідження*, а мовлення у них — *предметом*. Досліджуючи слововживання у прямоефірному мовленні використовувався метод дослідження та аналізу. Аналізуючи мовлення на телеканалах під час виборчої кампанії до парламенту України на каналі обласного телебачення, залежно від того, про яку партію йдеться, можуть використовувати різну суспільно-політичну лексику. Скажімо, коли йдеться про КПУ або коли в прямому ефірі виступають лідери цих партій, часто вживаються слова й словосполучення, відомі нам із часів тоталітаризму: *бандформування* (про УПА), *Радянська армія, радянський народ, американський імперіалізм, трудящі, дружба народів*. Коли йдеться про партію «Регіонів», а також коли в прямому ефірі виступають лідери цих партій, часто лунають словосполучення: *єдність слов'янських народів* (евфемістичне позначання входження до складу сучасної російської імперії), *друга державна мова, помаранчеві, нацисти*. У лексиці лідерів «Нашої України», ВО «Батьківщина», «Удар», частотними є лексеми з компонентом «євро», словосполучення зі словом «європейський»: *євроінтеграція, європейський вибір* тощо. Вважаємо згадану тенденцію також бажанням у досягненні демократизації суспільства, забезпечення свободи слова. Загалом це лише підтверджує тезу С. Я. Єрмоленко про те, що «зміни в лексичному складі літературної мови зумовлені позамовними чинниками, що у часи динамічних суспільних змін прискорюються й процеси лексичних змін» [4, 14]. Додамо, що в ці часи прискорюється й виявлення різних тенденцій у слововживанні, часом, як це в нашому випадку, — цілком проти-

лежних: тенденції до стирання відмінностей у вживанні суспільно-політичної лексики у програмах різного політичного спрямування і тенденції до використання цілком різної суспільно-політичної лексики залежно від політичного спрямування партії, ЗМІ.

Проте не можемо не зауважити й негативних тенденцій у слововживанні тележурналістів під час прямого ефіру. Ці тенденції вже більшою мірою стосуються спортивного мовлення й меншою мірою — інформаційного.

Найпоширенішою помилкою телевізійних журналістів є неврахування особливостей поєднуваності різних слів, унаслідок чого виникають небажані коннотації. «Кожне слово, — зазначає П. С. Дудик, — стилістично неповторне, через що зовсім адекватно не може бути замінене ніяким іншим словом» [5, 141]. Особливо це стає помітним саме в прямому ефірі (до дослідження брали до уваги проходження в Україні Євро 2012), зокрема в мовленні регіональних телевізійних програм журналістами служби новин, а також коментаторів спортивних змагань, які змушені надоперативно оцінювати їх перебіг, уживаючи добре відомі слова автоматично, за звичкою, а менш відомі слова або слова з менш відомими властивостями щодо їх сполучуваності часом неправильно:

Доценту заповнені трибуни (Р 1); Можливо, артистизм зіграв за «Динамо» (ОДТРК); Срна грає м'яч на лівий фланг (Р 1); Воратар б'є м'яч на праву половину поля (С ТВ); Багатий обсяг роботи виконав він [Тимошук], як завжди (ОДТРК); Можна вже показувати жовту картку за такі порушення по ногах ззаду (Р 1).

Проте значно частіше такі помилки виникають унаслідок браку часу на пошуки потрібного слова, на обрання його із синонімічного ряду, через неврахування того, що «слово з його семантикою — це одночасно й продукт думки, і витвір людської чуттєвості» [5, 141]:

Б'є по воротах і не потрапляє в ворота (ОДТРК); Елано володіє чудовою технікою (Р 1); Потрапив в голкіпера. Буває й таке (Р 1); Озиваються про партнерів з великою повагою (Р 1);

Подеколи причиною помилок (особливо це стосується вживання слів іншомовного походження) є незнання правильної форми слова, особливостей його відтворення засобами української мови:

Голова ДПА розповів про фіксальну політику (ОДТРК); Айіла Юсуф (у субтитрі) (С ТВ).

Часто журналістам, які будують фразу поспіхом, не вдається уникнути повторів, не виправданої тавтології, плеоназму:

Дарують комп'ютери та подарунки (ОДТРК).

Проте найчастіше на тележурналістів справляє негативний вплив російськомовне середовище, що виявляється в мимовільному вживанні в прямому ефірі лексичних росіянізмів:

Вчора йому виконалося 28 років (Р 1); *Гось такий реванш, сугубо тероретичний, мабуть* (С ТВ); *Проти мирного ісходу вони й самі не проти* (Р 1); *Футбол не терпить умовного нахилу* (журналіст мав на увазі «умовний спосіб» — рос. «условное наклонение») (Р 1);

На тому, що окремі фразеологізми вживають невдало, також позначається згаданий вплив, проте тут ще одним важливим чинником є брак загальної культури журналіста, його недостатня обізнаність з українською та світовою філософією, літературою, мистецтвом. Скажімо, в наведених нижче прикладах помилкового використання фразеологізмів зауважуємо обидві ці причини:

ПФЛ запрошує вас прийняти участь у телевікторині (ОДТРК); *Наступного разу комусь, можливо, пощастить не лише побувати [на чемпіонаті світу], а й повернутись на щиті* (ОДТРК).

Здебільшого дослідники стилістики української мови підкреслюють, що «лексика мови, становлячи особливу структурну частину мовної системи, перебуває в безпосередніх зв'язках з усіма іншими мовними системами — фонетичною, фразеологічною, граматичною» [4, 141].

Зауважимо, що згадані чинники позначаються, наприклад, і на граматичних — морфологічних, синтаксичних — властивостях мовлення в прямому ефірі, тісно пов'язані з ними. Доведемо на конкретних прикладах цей зв'язок, зокрема проаналізуємо вплив помилкового стилістичного використання морфологічних засобів на практику слововживання у мовленні телевізійних журналістів у прямому ефірі.

Помилки в мовностилістичному використанні іменників:

Особлива вдяка Сергію Мартиненко (ОДТРК); *Грають лідери українського футболу* (Р 1); *Зараз є три мільйони гривнів* (С ТВ); *Команди, які були обіграні донецьким «Шахтарьом»*; *Україна, ймовірно, відмовиться від імпортової бензини* (ОДТРК). Такі, зокрема, словоформи, як *футболу*, *шахтарьом*, *Мартиненко* (непрямі відмінки іменників чоловічого роду на позначення прізвищ), є граматичними росіянізмами,

причому в поєднанні з лексичними росіянізмами вони створюють єдиний суржикомовний контекст, у якому за його сприймання з ефіру слухач не розрізняє різновидів помилок, а лише подумки констатує «неукраїнськість» слів. Так само телеглядач (у нашому випадку він є більше слухачем) сприймає слова *вдяка*, *гривень*, *бензина*, як такі, що не властиві українській мові, не розрізняючи відверто помилкові й діалектні форми.

Помилки в мовностилістичному використанні прикметників: *Надійно діє досвідченіший Шовковський* (Р 1); *Зараз перед Луческу стоїть найважче завдання* (Р 1); *Попереду все саме цікаве* (С ТВ). Всі наведені тут приклади засвідчують невміння телевізійних журналістів творити різні форми ступенів порівняння прикметників, які автоматично скопійовано з таких самих російських. Водночас усі слова, використані тут (крім *найважке*), як окремі лексеми в українській мові вживаються без будь-яких застережень, поєднання ж їх створює нові форми — форми ступенів порівняння прикметників. І в такому вигляді їх уживання набуває виразних ознак граматичних росіянізмів. Ми зауважуємо цікавий феномен: за повної відсутності лексем-росіянізмів їх (лексем) поєднання створює навіть не лексичний чи фразеологічний, а граматичний росіянізм.

Помилки в мовностилістичному використанні числівників, зокрема й у поєднанні їх з іменниками: *У півзахисті — два опорних півзахисника* (ОДТРК). Тут як помилкова сприймається в прямоефірному мовленні словосполучення *два півзахисника* й *два гравця*, то в телеглядачів виникає негативне враження про знання журналіста з такого часткового питання, як поєднання іменників з числівниками *два*, *три*, *чотири* (здебільшого їх поєднують у називному множини, а не в родовому однини).

Помилки в мовностилістичному використанні займенників: *Готель «Мир» є тією візитною карточкою Рівного, в якій зупиняються найповажніші іноземні гості* (С ТВ). Цей випадок значною мірою нагадує ту помилку в слововживанні, яку вище ми уналежнили радше до помилок логічних, ніж до мовностилістичних. Адже цілком зрозуміло, що валентність лексеми *карточка* навіть у поєднанні з *візитна* не передбачає того, щоб вона сполучалася в контексті із «зупиняються гості».

Помилки в мовностилістичному використанні дієслів: *Про підсумки матчів розповідуть вам мої колеги* (С ТВ). Оскільки такої слово-

форми (*розповідуть*) нема, то й слово сприймається як таке, що загалом невластиве українській мові.

Такі самі тенденції можемо простежити й у використанні синтаксичних засобів:

- в обранні варіантів форм керування: *Олександр Спиридон дякує Чипріана Маріку за гру; Дякують тренери футболіста за добру працю на полі* (ОДТРК). Знову ж таки кожне зі слів, використаних тут, широко вживається в українській мові, й тільки поєднання слів у словосполучення, між окремими компонентами яких неправильно встановлено зв'язок керування (неправильно обрано варіанти форм керування), спричиняє граматичний росіянізм;

- в обранні однієї з кількох паралельних чи синонімічних синтаксичних конструкцій: *Вони, як то кажуть, в ролі наздоганяючих* (ОДТРК). Слово *наздоганяючий* одразу привертають увагу слухачів (телеглядачів), які виокремлюють їх у потоці мовлення, роблять зупинку в сприйманні тексту, що позначається на засвоєнні його змісту. Зрештою, під час цієї міні-паузи слухач вирішує, що це помилка, що ці слова відсутні в українській мові або що принаймні одне з них маловживане.

Тобто майже щоразу телеглядач (слухач) сприймає граматичні (морфологічні, синтаксичні) помилки як *водночас* (або й інколи *тільки*) помилки лексичні, помилки в слововживанні. Це й не дивно, оскільки такий зв'язок між ними встановити дуже легко, зокрема й через те, що дуже часто вони мають спільні причини.

Отже, доходимо двох важливих висновків.

По-перше, існують дві цілком протилежні тенденції в слововживанні: тенденція до стирання відмінностей у вживанні суспільно-політичної лексики у регіональних ЗМІ різного політичного спрямування і тенденція до використання цілком різної суспільно-політичної лексики залежно від політичного спрямування партії, ЗМІ.

По-друге, більшою чи меншою мірою хиби в слововживанні позначаються на граматичній структурі журналістського тексту в прямому телефірі; при цьому простежуємо також зворотну тенденцію: майже щоразу граматичні помилки можна водночас уважати й помилками в слововживанні. Найчастіше це граматичні й водночас лексичні росіянізми. Взаємовпливи в цих мовних системах спричиняють руйнівні процеси в структурі української мови.

Такі поєднання, такі комплексні хиби тексту, на наш погляд, мають надалі стати предметом пильної уваги дослідників мови сучасних ЗМІ. Уникнення цих помилок сприятиме загальному поліпшенню якісних характеристик журналістського тексту, підвищенню його комунікативних властивостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Александров О.* Відгук офіційного опонента на дисертацію Гаврилюк Інни Леонідівни / *О. В. Александров* // Діалог : Медіа-студії : зб. наук. праць / [відп. ред. Александров О. В.]. — Одеса : Астропринт, 2009. — № 8. — С. 326–331.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
3. *Демська-Кульчицька О.* Українська мова в телевізійному просторі / *О. Демська-Кульчицька* // Медіакритика. — Л. : ЗУМЦНЖ, 2006. — Ч. 1 (12). — С. 68–69.
4. Довідник з культури мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. — К. : Вища шк., 2005. — 399 с.
5. *Дудик П. С.* Стилїстика української мови : навч. посіб. / *П. С. Дудик*. — К. : Видавничий центр «Академія», 2005. — 368 с.

Одержана 29.01.2013